

ASPECTE PRIVIND DREPTURILE ȘI LIBERTĂȚILE FUNDAMENTALE ALE OMULUI ȘI CETĂȚEANULUI

Valeriu CERBA,

doctor în drept, conferențiar universitar interimar, prorector USEM

SUMMARY

The state, according to the legal regulations is obliged to provide protection and security to every citizen. In this context, the most effective type of state is the rule of law, in which all activities of the power and its representatives of all social classes are conducted according to the laws and Constitution, and the social order is based on the compliance of the law. In a rule of law it is required and imposed to all institutions, enterprises and citizens to respect the law based on the old Roman principle: *dura lex, sed lex* - the law is harsh, but it is the law.

Keywords: England, constitution, rights, freedom, security, state, charter, citizen

REZUMAT

Statul este cel care, conform reglementărilor juridice, este obligat să ofere protecție și securitate fiecărui cetățean care îl compune. În acest context, cel mai eficient tip de stat este statul de drept, în care toate activitățile puterii și ale reprezentanților săi, de sus pînă jos, se desfășoară conform legilor și constituției, iar ordinea socială este bazată pe respectarea legii. Într-un stat de drept se cere și se impune tuturor instituțiilor, întreprinderilor și cetățenilor să respecte legea pe baza vechiului principiu roman: „*Dura lex, sed lex*” – „Legea este dură, dar este lege”.

Cuvinte-cheie: Anglia, constituție, drepturi, libertate, siguranță, stat, cartă, cetățean

Introducere. Dreptul la siguranță, lca drept fundamental al persoanei, a reprezentat dintotdeauna o preocupare constantă a umanității. Istoria omenirii a consemnat modalități dintre cele mai diverse de materializare a preocupărilor pentru asigurarea securității, plecînd de la nivelul micro – cel al individului – și ajungînd la nivelul macro – acela al societății și al statelor din contextul internațional.

Materiale și metode aplicate. Studiul efectuat a avut la bază cercetarea doctrinei și a legislației internaționale în domeniul drepturilor fundamentale ale omului, precum și a practicii altor state și a evoluției proceselor vizate. Metodele de cercetare utilizate în procesul acestui studiu au fost: istorică, juridică, logică, sistemică, comparativă cu cercetările din Anglia, Franța, SUA, România și alte state UE, precum și din Republica Moldova.

Rezultate obținute și discuții. Primele documente constituționale au apărut în **Anglia** – *Magna Charta Libertatum* dată de regele Ioan fără de Țară, în 1215, în urma răscoalei baronilor, avînd înființate în raport cu alte acte elaborate în acest domeniu. Punctul 39 al acestui document prevedea, spre exemplu, ca „nici un om liber nu va fi arestat sau întemnițat, sau deposedat de bunurile sale, sau declarat în afara legii, sau exilat, sau lezat de orice manieră ar fi și noi nu vom purcede împotriva lui și nici nu vom trimite pe nimeni împotriva lui, fără o judecată loială a egalilor săi, în

conformitate cu legea țării” [2].

Un alt document important apărut în Anglia a fost *Petiția drepturilor* din 1628. Cele mai importante prevederi ale acestui act aveau ca obiect stabilirea unor garanții împotriva perceperii impozitelor fără aprobarea Parlamentului, a confiscării de bunuri și a arestărilor fără respectarea procedurii de judecată normală.

Tot în Anglia au fost elaborate alte două acte importante: *Habeas corpus* (1679) și *Billul drepturilor* (1689). În conformitate cu *Habeas corpus*, la solicitarea arestatului sau a oricărei alte persoane, tribunalul trebuia să emită un mandat de aducere a arestatului, puțin hotărî ca urmare fie retrimiteră lui în închisoare, fie punerea lui în libertate cu sau fără cauțiune. Prin *Billul drepturilor* a fost declarată ilegală orice preluare de bani pentru Coroană sau pentru folosul ei pentru o alta perioadă de timp și în alte condiții decît cele stabilite de Parlament.

Declarația drepturilor din statul Virginia, SUA, din 1776, a consacrat principiul că „toți oamenii sînt prin natura lor în mod egal liberi și independenți și au anumite drepturi înnăscute”. *Declarația de independență* a SUA, din 14 iulie 1776, prevede și ea că „oamenii au fost creați egali, ei fiind înzestrați de Creator cu anumite drepturi inalienabile; printre aceste drepturi se găsesc viața, libertatea și căutarea fericirii”. Acest act consacră ideea că toate guvernările au fost stabilite de către oameni tocmai

în scopul garantării acestor drepturi.

Declarația din **Franța**, din 1789, face un pas înainte și se intitulează *Declarația drepturilor omului și cetățeanului*. În chiar primul său articol, Declarația stipulează că „oamenii se nasc și rămîn liberi și egali în drepturi. Punerea în aplicare a drepturilor astfel proclamate, atît în SUA, cît și în Franța, s-a realizat prin Constituții scrise [12].

Constituția este legea fundamentală a unui stat. Ea reprezintă acel „contract social”, prin care cetățenii investesc cu putere politică statul, pentru ca acesta din urmă să le asigure tuturor respectarea drepturilor și libertăților care le revin [1].

Dacă e să pornim de la noțiunea propriu-zisă, drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului constituie nu doar o realitate, ci și o finalitate a întregii activități umane, bineînțeles a acelei democratice și progresiste. De aici și atenția majoră care este acordată aproape peste tot în lumea actuală problemelor teoretice și practice referitoare la drepturile omului, la protecția și respectul libertăților fundamentale ale persoanei umane.

Problematica siguranței cetățeanului este reglementată de legislația procesual-penală și cea civilă, de dreptul constituțional în plan intern și este, în același timp, obiect al reglementărilor de drept internațional public. Conceptele de „drepturi ale omului” și „drepturi ale cetățeanului” solicită o analiză atentă în interferența, dar și în individuali-

zarea lor, deoarece ele se condiționează, însă nu se suprapun în mod perfect.

Termenul *securitate* provine din latinescul *securitas/securitis* și sugerează faptul de a fi la adăpost de orice pericol, sentimentul de încredere și liniște pe care îl dă cuiva absența oricărei primejdii. Constituțiile moderne urmăresc prin consacarea drepturilor și libertăților fundamentale să stabilească garanții cât mai eficiente pentru apărarea persoanei umane și a vieții ei private, pentru participarea cetățenilor la viața politică și pentru dezvoltarea materială și spirituală a cetățenilor [3].

Astfel, o primă categorie de drepturi fundamentale va cuprinde acele drepturi care au drept obiect ocrotirea persoanei umane și a vieții ei private față de orice amestec din afară. Din aceasta categorie fac parte următoarele drepturi [1]:

- dreptul la viață și la integritate fizică și psihică,
- libera circulație,
- inviolabilitatea domiciliului și reședinței,
- secretul corespondenței și al celorlalte mijloace de comunicare,
- libertatea conștiinței,
- dreptul la informație.

Drepturile fundamentale din această primă categorie au o trăsătură comună, și anume faptul ca ele pot fi exercitate independent de un raport social în cadrul căruia alți cetățeni să fie implicați într-o atitudine participativă. Cu alte cuvinte, ele pot fi exercitate în mod individual, motiv pentru care drepturile din prima categorie pot fi grupate sub denumirea de *libertăți individuale*.

O a doua categorie de drepturi fundamentale are drept obiect asigurarea dezvoltării materiale și culturale a cetățenilor, motiv pentru care acestea sînt cuprinse sub denumirea de *drepturi social-economice*. Fac parte din această categorie următoarele drepturi [19]:

- dreptul la muncă,
- dreptul la ocrotirea sănătății,
- dreptul la grevă,
- dreptul la proprietatea privată,
- dreptul de moștenire,
- dreptul la învățătură,
- dreptul celui vătămat într-un drept al său de o autoritate publică,
- liberul acces la justiție.

Cea de a treia categorie de drepturi fundamentale are ca obiect exclusiv asigurarea participării cetățenilor la conducerea statului, cum ar fi:

- dreptul de a alege și de a fi ales în organele reprezentative locale sau naționale,

- dreptul de a vota în cadrul referendumurilor etc.

Datorită specificului, aceste drepturi constituie o categorie distinctă de libertățile individuale și de drepturile social-economice, căreia i s-a dat denumirea de *drepturi politice*.

A patra categorie de drepturi fundamentale se caracterizează prin faptul că pot fi exercitate de cetățeni, la alegerea lor, atît în vederea participării lor la conducerea de stat, cît și în scopul asigurării dezvoltării lor materiale sau culturale. În această categorie intră următoarele drepturi:

- libertatea de exprimare,
- libertatea cultelor,
- libertatea întrunirilor,
- dreptul de asociere,
- dreptul de petiționare.

Datorită caracterului complex al obiectului lor, acestor drepturi li s-a dat denumirea de *drepturi social-politice*. Aceste drepturi garantează posibilitatea cetățenilor de a acționa fără constrîngere în raporturile lor cu alți cetățeni, în limitele stabilite de lege. Ceea ce este specific pentru unele din aceste drepturi este faptul ca cetățeanul nu le poate exercita de unul singur, cum este cazul drepturilor grupate în categoria libertăți individuale, ci doar în concurs cu alți cetățeni, care în acest mod își exercită propriul lor drept fundamental (spre exemplu, dreptul de asociere) [10].

O primă problemă teoretică o constituie definirea drepturilor fundamentale cetățenești. Pentru definirea lor trebuie să luăm în considerație că: a) sînt drepturi subiective; b) sînt drepturi esențiale pentru cetățeni; c) datorită importanței lor, sînt înscrise în acte deosebite, cum ar fi declarații de drepturi, legi fundamentale (constituții).

Deoarece normele constituționale se găsesc în fruntea ierarhiei celorlalte norme juridice, acestea trebuind să fie conforme cu normele constituționale, urmarea este că drepturile fundamentale, deoarece sînt prevăzute și garantate de constituție, se ridică prin forța lor juridică deasupra tuturor celorlalte drepturi subiective [9, p. 44].

Totodată, astăzi, sub forma de drepturi ale omului, drepturile fundamentale ale cetățenilor, spre deosebire de alte drepturi, își găsesc ocrotire și în *Declarația universală a drepturilor omului* și în cele două Pacte din 1966, adoptate de Adunarea Generală a ONU. Ținînd cont de cele menționate mai sus, prin noțiunea de „drepturi fundamentale cetățenești” se desemnează acele drep-

turi ale cetățenilor care, fiind esențiale pentru existența fizică, pentru dezvoltarea materială și intelectuală a acestora, precum și pentru asigurarea participării lor active la conducerea statului, sînt garantate de constituție.

Colocviul de la Aix din 1981 a considerat că, prin noțiunea de „drepturi fundamentale individuale” trebuie să se înțeleagă „ansamblul drepturilor și libertăților recunoscute atît persoanelor fizice, cît și persoanelor juridice (de drept privat și de drept public) în virtutea constituției, dar și a textelor internaționale, și protejate atît contra puterii executive, cît și contra puterii legislative de către judecătorul constituțional (sau de către judecătorul internațional)”. Din punctul de vedere al terminologiei, se poate observa că se folosec frecvent termenii *drept* și *libertate*. Spre exemplu, Constituția Republicii Moldova folosește termenul „drept” atunci cînd consacră dreptul la viață și la integritate fizică și psihică (art. 24), dreptul la apărare (art. 26), dreptul la informații (art. 34), dreptul la învățătură (art. 35), dreptul la ocrotirea sănătății (art. 36) etc. În același timp, Constituția folosește și termenul „libertate” atunci cînd consacră libertatea individuală (art. 25), libertatea de conștiință (art. 31), libertatea de exprimare (art. 32), libertatea întrunirilor (art. 40) etc. Această terminologie constituțională, deși astfel nuanțată, desemnează doar o singură categorie juridică, și anume dreptul fundamental [20].

Din punct de vedere juridic, dreptul este o libertate, iar libertatea constituie un drept.

Avînd ca origine istorică unele dispoziții din *Magna Charta* din Anglia anului 1215, dispoziții reafirmate și prin Legea din 1679 referitoare la *Habeas Corpus*, articolul 5 al Convenției Europene a Drepturilor Omului garantează protecția libertății fizice a persoanei și mai ales dreptul acesteia de a nu fi arestată sau deținută în mod abuziv. Importanța art. 5 a devenit evidentă odată cu deferirea primelor spețe ale organelor de la Strasbourg. Astfel, aproape o treime din primele 10.000 de plîngeri proveneau de la persoane particulare private de libertate [19].

Comitetul pentru Prevenirea Torturii (CPT), în timpul vizitelor efectuate în diverse țări, precum România, Bulgaria, Polonia, Lituania, Estonia etc., nu a ezitat să facă guvernelor anumite recomandări în privința drepturilor procedurale prevăzute în art. 5, încurajînd

statele în care lipsea legislația vizînd protecția acestor drepturi să o elaboreze și să o aplice.

Dreptul la libertate și la siguranța persoanei s-a aflat în centrul programelor de instruire și seminarelor organizate de Consiliul Europei pentru anumite grupuri profesionale ca, de exemplu, funcționarii de poliție, personalul penitenciarelor, procurorii, avocații și judecătorii. Mai mult decît atît, Consiliul Europei a oferit în mod frecvent consultanță, la nivel de experți, țărilor aflate în căutarea modalităților de a-si armoniza legislația internă cu standardele elaborate de organisme de la Strasbourg în acest domeniu [4].

Siguranța ca drept fundamental se bazează pe cîteva principii esențiale ale dreptului, cum ar fi: *principiul legalității incriminărilor și pedepselor*; *principiul independenței justiției*; *garantarea dreptului la apărare*; *principiul nereactivității* (art. 22 din Constituție).

Dreptul la siguranță, ca drept fundamental, este numit de către englezi "haveas corpus", ei înțelegînd prin această sintagmă garanția oferită de constituție fiecărui cetățean, conform căreia odată reținut sau arestat, acesta va fi prezentat fără întîrziere unui juriu chemat să se pronunțe fie pentru menținerea învinutului în stare de detenție, fie pentru punerea acestuia în libertate. Astăzi, prin siguranța ca drept fundamental se înțelege garanția dată de Constituție cetățenilor și tuturor persoanelor care se află pe teritoriul statului împotriva oricăror forme abuzive de represiune și, în special, împotriva oricăror măsuri arbitrare ale organelor de stat avînd ca obiect privarea lor de libertate prin arestare sau detenție, iar acest drept fundamental este prevăzut în art. 25 al Constituția Republicii Moldova.

Respectiv, articolul 24 din Constituție consacră trei drepturi fundamentale cetățenești aflate într-o strînsă legătură. Aceste drepturi sunt: *dreptul la viață*, *dreptul la integritate fizică și dreptul la integritate psihică*. Dreptul la viață presupune, în primul rînd, ca nici o persoană să nu poată fi privată de viața sa în mod arbitrar, art. 24, alin. (3) interzicînd pedeapsa cu moartea. Pedeapsa cu moartea nu constituie doar o încălcare a drepturilor naturale ale omului, ci este în același timp o cruzime ce rareori s-a dovedit îndreptățită.

Mai mult, ea produce efecte ireparabile, istoria dovedind că de foarte multe ori ea a fost efectul unor grave erori judiciare și că nu întotdeauna a

fost pedepsit ceea ce trebuia astfel pedepsit. Această interdicție este absolută, nefiind admisă nici o excepție. În ceea ce privește dreptul la integritate fizică și psihică, art. 24, alin. (1), prevede că nimeni nu poate fi supus torturii și niciunui fel de pedeapsă sau de tratament inuman sau degradant.

Dimensiunea protecției drepturilor omului ca o componentă a securității se regăsește și în *Tratatul de la Maastricht*: „Obiectivele politice externe și de securitate comune” reprezintă „dezvoltarea și consolidarea democrației și a statului de drept, precum și respectul pentru drepturile omului și libertățile fundamentale”. La data de 12 decembrie 2007 a fost adoptată *Carta Drepturilor Fundamentale ale Uniunii Europene*, care înlocuia precedenta Cartă adoptată în decembrie 2000.

Carta se inspiră din Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948) și protejează viața, demnitatea, integritatea corporală a individului, interzicînd sclavia și tortura. Cetățenii europeni beneficiază, de asemenea, de securitate socială, precum și de o serie de drepturi: la opinie, libertate, proprietate, educație, egalitate de orice natură, protecție pentru copii, persoane în vîrstă și persoane cu dizabilități, drepturi politice, beneficii în domeniul sănătății, protecția mediului etc. [18].

Concluzii. Făcînd totalurile analizei comparative și juridice în contextul dat, putem face următoarele concluzii: sistemul european de protecție a drepturilor omului s-a dezvoltat în decursul a mai bine de jumătate de secol, afirmînd încă din anul 1950 „atașamentul profund față de aceste libertăți fundamentale, care constituie temelia a însăși justiției și a păcii în lume, a căror menținere se bazează în mod esențial, pe de o parte, pe un regim politic cu adevărat democratic, iar pe de altă parte, pe o concepție comună și pe un respect comun al drepturilor omului”.

Împreună cu organizațiile neguvernamentale și instituțiile naționale de specialitate, organizațiile internaționale sînt în permanentă căutare a diverselor pîrghii de realizare a protecției și securității drepturilor individuale ale cetățenilor.

Rezultă că individul luat separat devine centrul social, celula societății, indiferent de caracteristicile sale etnice, sexuale, lingvistice, rasiale etc., iar statul devine responsabil pentru existența lui și este obligat să-i asigure cadrul politico-social ideal pentru realizarea

în condiții optime a drepturilor și a libertăților care îi revin conform legii [4]. În acest sens este plauzibilă afirmația filosofului englez John Stuart Mill: „**Asupra sa, asupra propriului trup și asupra propriei minți individul este suveran**”.

Referințe bibliografice

1. Constituția Republicii Moldova, cu modificări la data de 25 iulie 2003, p. 3-32.
2. Barry Buzan. New pattern of global security in the twenty-first century. In: *International Affairs*, vol. 67, 1991, p. 431-451.
3. Teodor Frunzeti. Globalizarea securității. București: Ed. Militară, 2006, p. 24.
4. Philippe Moreau Defarges. Organizațiile internaționale contemporane. Iași: Ed. Institutul European, 1998, p. 11.
5. Carta Națiunilor Unite. San Francisco. În: *Monitorul Oficial* din 26 iunie 1945, preambul.
6. *Ibidem*, Cap. VI, art. 33(1).
7. *Ibidem*, Cap. VIII, art. 41, 42.
8. Constantin Stroe. Compendiu de filozofia dreptului. 1999, p. 21-54.
9. Patrick Thornberry. *International Law and Rights of Minorities*. Oxford: Clarendon Press, 1992, p. 65-77.
10. Therence Ball, Richard Deger. *Ideologii politice și ideal democratic*. Iași: Polirom, p. 74.
11. Silviu Brucan. *Îndreptar-dicționar de politologie*. București: Nemira, 1993, p. 197.
12. *Universal Declaration of Human Rights*, adoptată de Adunarea Generală a ONU la 10 septembrie 1948, preambul.
13. Teodor Frunzeti. *Op. cit.*, p. 296.
14. *Code of conduct on politico-military aspects of security*, 3 decembrie 1994, Budapesta, Cap. VIII (36).
15. *Ibidem*, Cap. VIII (37).
16. *Extraordinary Meeting of the WEU Council of Ministers with States of Central Europe*. Bonn, 19 iunie 1992, paragraful 3.
17. *The Maastricht Treaty*, 7 februarie 1992. Title V, Provisions on a common foreign and security policy, art. J.1(2).
18. *Carta Drepturilor Fundamentale ale Uniunii Europene*. În: *Jurnalul Oficial al UE*, 14 decembrie 2007.
19. *Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale*, elaborată de Consiliul Europei, Roma, 4.XI.1950, preambul.
20. Alexei Poțînga, Gheorghe Costachi. *Asigurarea drepturilor omului în lume*. 2003, cap. I, p. 16-34, 218-258.
21. *Hotărîri ale Curții Europene a Drepturilor Omului*. București: Polirom, 2000, p. 601, 602, 621.